

גליון 46

שבטי ישראל

אלול תשפ"ד

בן אדם
מה לך
נרדם

הפינה
לצעירים

מתכון
לקובה ביתי
משגע!

הלכות ומנהגים
להודש אלול

בפתח הדברים

קוראים יקרים, אנו שמחים להגיש בפניכם גיליון נוסף של עלון שבטי ישראל מבית מרכז מורשת הרמב"ם ועדות ישראל. גיליון מבית היוצר של המרכז המתחדש בעיר הקודש טבריה העוסק בימים אלו בהרחבת הפעילות ובמחקר אודות עדות ישראל השונות.

גליונות עלון שבטי ישראל יעסקו בעזרת ה' בהיבטים שונים של תרבות,

התחלות חדשות
ריח סתיו באוויר.
שנה חדשה,
הזדמנות חדשה.

זמן התבוננות,
ותפילה
לשנה טובה
ובשורות של שמחה

מנהל תוכן: עותניאל מנצור
עריכה: אביטל לוי
עיצוב: רבקי שאולזון

המלך בשדה - זמן חיבור עדות ישראל

מאת: מנצור עותניאל -
מרכז תחום עדות ישראל
ומורשת הרמב"ם

למה הימים בחודש אלול הם כימות החול ואינם יו"ט כמו שבתות ויו"ט שבהם התגלות אלוקות?

עניינו של יום-טוב הוא שאז מאיר גילוי אלוקות שלא כדרך הרגיל. אם-כן מדוע ימי אלול, בהם מאירה הארת י"ג מידות הרחמים, דרגה אלוקית גבוהה שמאירה רק ביום-הכיפורים, "אחת בשנה", אינם ימים טובים?

משל שהאדמו"ר הזקן מביא כדי לענות על שאלה זו היא ממלך בשר-ודם.

1. יש את המלך כפי שהוא בהיכל מלכותו,

2. יש את המלך כפי שהוא מופיע בשדה, ש"אז רשאין כל מי שרוצה לצאת להקביל פניו, והוא מקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים

שוחקות לכולם".

אם-כן מה יוצא לנו משני המאפיינים הללו?!

שבת פרשת שופטים, ד' אלול ה'תש"נ שיחת הגאולה 461 :

הרבי מליובאוויטש מסביר שביו"ט יש הארה אלוקית מיוחדת מיום רגיל, ולכן גם אסורים בעשיית מלאכה כמו בשבת (שגם בשבת יש הארה מיוחדת), ובגלל שיש הארה מיוחדת, היהודי מודרך לא להתעסק בענייני חולין. לכן, ככל שהקדושה נעלית יותר - ההפשטה הנדרשת מהאדם נעלית יותר.

1. ביו"ט אסורות כל המלאכות מלבד מלאכת אוכל-נפש.

2. בשבת בה מאירה קדושה נעלית יותר, אף מלאכת אוכל-נפש נאסרה עלינו.

3. ביום-הכיפורים, שבו מאירה קדושה נעלית עוד יותר - מצווים אנו לענות עצמנו בחמשה העינויים, ולפרוש לגמרי מכל ענייני גשמיות העולם. **עיקרו של המשל:**

כאשר המלך הוא בהיכל מלכותו לא כולם יכולים להיכנס אליו אלא רק יחידי סגולה והמובחרים שבעם, מה שאין כן כאשר המלך הוא בשדה כל

של ימים אלו, אלא מפני מעלתם - בימים אלו המלך - הקב"ה, מגיע אל כל יהודי, באיזה מעמד ומצב שהוא נמצא, ונותן לו כוחות לעבוד את עבודתו. ראו ליציון כפי שמעיד הגר"י קאפח בספרו 'הליכות תימן' שיהודי תימן ראו בחודש אלול זמן מיוחד של התקרבות לקב"ה, דבר זה התבטא במאות השנים האחרונות שקמו כל חודש אלול ובעשרת ימי תשובה באשמורת הבוקר לאמירת האשמורות ולא הסתפקו באמירת סליחות במהלך היום, אלא התאמצו והתעוררו מוקדם ע"מ לא להרגיש תחושת החמצה לאחר יום הכיפורים

מי ייתן ונזכה כולנו
להתקרב ולהדבק
בתלמידי חכמים ובכך
להגיע לקרבת ה' אמיתית!

אחד יכול לגשת אליו ולהקביל את פניו.

והנמשל:

כאשר המלך הוא בהיכלו, האדם צריך להיות בדרגה רוחנית נעלית בכדי להיות קרוב אל המלך, הקב"ה. בשבת ויום-טוב, בכדי לזכות ו'להתראות' עם המלך, על היהודי להפשיט את עצמו מענייני החולין שלו, להפסיק לעסוק בעשיית מלאכה, ללמוד יותר ולהתפלל יותר; וכאן בא לידי ביטוי החידוש המיוחד של חודש אלול. בימים אלה המלך יוצא לשדה והגילוי נמשך לכל יהודי בכל מצב בו הוא נמצא. בחודש זה אומרים לכל יהודי: למרות היותך עסוק בענייני חולין, בכל זאת אתה יכול לגשת אל המלך. כל יהודי, באיזה מצב שיהיה, יכול לקבל את פני המלך. רק דבר אחד נדרש - לצאת ולקבל את פניו, לקבל על מלכות שמים.

הרב יואל כהן במאמרו "המלך בשדה" מביא הסבר למשל הנ"ל ואומר שהעובדה שימי חודש אלול אינם ימים-טובים אינה בגלל החיסרון

תשובה שלימה / עיונים בדברי הרמב"ם

אין מְזַכְרִין לוֹ שוֹם דָּבָר מִרְשָׁעוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל לג-יב) 'רְשָׁעַת הָרָשָׁע לֹא יִכְשַׁל בָּהּ בְּיוֹם שׁוּבוֹ מִרְשָׁעוֹ'. וְעַצְמוֹ שָׁל יוֹם הַכְּפוּרִים מְכַפֵּר לְשָׁבִים שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טז-ל) 'כִּי בְּיוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם'" (הלכות תשובה א, ג)

שלבי התשובה על פי הרמב"ם

"וַיָּמָה הִיא הַתְּשׁוּבָה? הוּא שְׂיַעֲזֹב הַחוּטָא חֲטָאוֹ וַיִּסְירוּ מִמֶּחֱשָׁבְתוֹ וַיִּגְמַר בְּלִבּוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂהוּ עוֹד שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נה-ז) 'יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ' וגו'. וְכֵן יִתְנַחֵם עַל שֶׁעֲבַר שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה לא-יח) 'כִּי אַחֲרַי שׁוּבֵי נַחֲמָתַי'. וַיַּעֲיֵד עָלָיו יוֹדֵעַ תַּעֲלוּמוֹת שֶׁלֹּא יִשָּׁב לְזֶה הַחֲטָא לְעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר (הושע יד-ד) 'וְלֹא נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ' וגו'. וְצָרִיךְ לְהַתְּיָדוֹת בְּשִׁפְתָיו וְלוֹמַר עֲנִינּוֹת אֵלָיו שֶׁגָּמַר בְּלִבּוֹ" (הלכות תשובה ב, ב)

הרמב"ם מונה ארבעה שלבים בחזרה בתשובה.

א. עזיבת החטא- השלב הראשון בתשובה הוא בבחינת: "סור מרע". החוטא צריך להפסיק לבצע את החטא וגם, לא פחות מכך, להסיר אותו ממחשבתו. כל עוד האדם

חודש אלול הוא חודש התשובה. במאמר זה בחרנו לעסוק במעלתה הגדולה של התשובה ובשלבי התשובה על פי הלכות תשובה של הרמב"ם.

בזמן שבית המקדש קיים אנו מצווים להביא קרבן על מנת לכפר על חטאינו. כל קורבן מכפר על חטא מסוים, והמביא אותו - מכפר על עוונותיו. אך היום, מכיוון שאין לנו בית מקדש, אנו מצווים לכפר על מעשינו בעזרת התשובה.

כדברי הרמב"ם: "בְּזִמְן הַזֶּה שָׂאִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם וְאִין לָנוּ מִזְבֵּחַ כְּפָרָה אִין שָׁם אֶלָּא תְּשׁוּבָה." (הלכות תשובה א, ג)

מעלתה של התשובה גבוהה מאד, עד כדי כך שברגע שהאדם שב בתשובה שלימה - עוונותיו נמחלים וגם אם הרבה לחטוא, והיה רשע כל חייו, אין מזכירים לו את עוונותיו. תהליך התשובה מנקה ומזכך את נשמתו של האדם עד שהחטא כבר אינו דבק בו. תהליך טהרה זה קורה לאדם גם ביום הכיפורים.

"אֶפְלוּ רָשָׁע כָּל יָמָיו וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה בְּאַחֲרוֹנָה

אומר לנו הרמב"ם: אם האדם הגיע למצב זה למצב בו חטא ובכל זאת הצליח להמשיך בדרך התשובה ולא לחטוא שוב - כעת תשובתו שלימה.

אם חזר לאותה סיטואציה והצליח להתגבר הרי זה אומר שהוא איננו אותו אדם שהיה קודם התשובה.

"אי זו היא תשובה גמורה? זה שָׁבָא לְיָדוֹ דְּכָר שְׁעֵבֵר בּוֹ וְאִפְשָׁר בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ וּפְרָשׁ וְלֹא עָשָׂה מִפְּנֵי הַתְּשׁוּבָה. לֹא מִיִּרְאָה וְלֹא מִכְשָׁלוֹן כֹּחַ. כִּיצַד. הֲרֵי שָׁבָא עַל אִשָּׁה בְּעֵבְרָה וְלֹאֲחֵר זְמַן נִתְיַחַד עִמָּה וְהוּא עוֹמֵד בְּאֲהָבָתוֹ בָּהּ וְכֹכֵחַ גּוֹפּוֹ וּבְמִדְיָנָה שְׁעֵבֵר בָּהּ וּפְרָשׁ וְלֹא עָבַר זֶהוּ בְּעַל תְּשׁוּבָה גְּמוּרָה" (הלכות תשובה ב,א)

שלבי התשובה אינם קלים. הם דורשים מהאדם להיות כנה עם עצמו. להכיר במעשיו הרעים ולא לברוח מאחריות. חיי של היהודי הם חיים של אחריות אישית.

אך יחד עם זאת, מרגע שהאדם שב בתשובה ועובר את השלבים השונים - לא רק שהוא איננו חוטא אלא הוא מגיע למעלה גדולה וגבוהה מאד.

מעלתו של בעל תשובה.

זה שהכיר בחטאו, הצליח לעזוב את החטאים וההרגלים הרעים ולשאת באחריות הגדולה למעשיו ולמחשבותיו הוא אדם גדול. גדול יותר מזה שלא עבר את המסלול הזה ולא חטא מעולם.

ממשיך לחטוא או להגות בחטא ולרצות בו, הוא עדיין איננו בגדר בעל תשובה.

ב. קבלה לעתיד - השלב השני הוא שלב הקבלה לעתיד. על האדם לקבל על עצמו שלא זו בלבד שהוא איננו חוטא אלא הוא לא ישוב לחטוא גם בעתיד.

שני שלבים אלו הם כמעט אחד, ועל שניהם מביא הרמב"ם את הפסוק: "עֲזֹב רָשָׁע דְרָכָו וְאִישׁ אֶוֹן מִחֻשְׁבֹּתָיו וְיָשֵׁב אֶל ה' וִירְחַמֵּהוּ וְאֶל אֱלֹהֵינוּ כִּי יִרְבֶּה לְסִלּוֹחַ".

ג. חרטה - שלב שלישי הוא שלב החרטה. לאחר שהאדם הפסיק לחטוא וגם קיבל עליו שלא ישוב ויחטא - מגיע שלב החרטה. שלב בו האדם מתחרט על מעשיו הרעים. בנבואת ירמיה נאמר: "כִּי אַחֲרֵי שׁוּבֵי נַחְמֵתִי וְאַחֲרֵי הַיָּדְעִי סִפְקֵתִי עַל יָרֵךְ בִּשְׁתִּי וְגַם נִכְלַמְתִּי כִּי נִשְׁאַתִּי חֲרַפְתָּ נְעוּרָי". מפסוק זה אנו לומדים על החרטה שהיא על פי הרמב"ם השלב השלישי בתשובה.

ד. וידוי - השלב הרביעי והאחרון בתשובה הוא הוידוי. את הוידוי יש לומר בפה ולא במחשבה בלבד. כדברי הרמב"ם: "צָרִיךְ לְהִתְוַדֹּת בְּשִׁפְתָיו וְלִזְמַר עֲוִינוֹת אֵלּוֹ שְׁגָמַר בְּלִבּוֹ" (שם). בוידוי, האדם צריך לפרט את חטאו, להצטער ולקבל על עצמו שלא ישוב עוד אל מעשיו הרעים.

לאחר שהאדם עבר שלבים אלו מגיע רגע המבחן. מה יעשה במקרה שיבוא לאותו מצב בו חטא? האם יחטא שוב?

מה נלמד מהשופר?

מאת: הרב אלישיב רבהון

אלא גם כמרכזו של היום.

הרמב"ם מלמדנו מה נרמז בתקיעת השופר³:

אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו כלומר עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם, אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם ויעזוב כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה.

השופר נועד לעורר את האדם לשוב בתשובה. לשופרות שונים יש קולות שונים. ישנם שופרות המרטיטים את הלב, ומובן כיצד אפשר להתעורר משמיעתם, אולם ישנם שופרות שיש

כיום אנו מורגלים לקרוא ליום א' בתשרי "ראש השנה", אולם בתורה הוא נקרא "יום תרועה"¹. ביטוי זה מורה על-כך שעניינו של היום היא תקיעת השופר. לדבר זה ישנה משמעות מעשית. מסופר כי הרבה בעלי תקיעה היו מגיעים אל הרב יעקב משה חרל"פ זצ"ל במשך יום ראש השנה ותוקעים לפניו, אפילו שכבר יצא ידי חובת המצווה. כך גם היה אצל הרב אברהם שפירא זצ"ל: לאחר סיום התפילה, כאשר הציבור היה ניגש להתברך בשנה טובה, היה מעודד אנשים לתקוע בפניו עוד ועוד בשופר. מקור לדבר זה נמצא בספרו של בעל הלבוש, שכתב² שכיוון שהתורה כינתה יום זה "יום תרועה", אפשר לתקוע במהלכו כמה פעמים שרוצים. מדברים אלו נראה כי משמעות חשובה יש לתקיעה בשופר ביום זה, לא רק כמצווה שזהו זמנה,

3 רמב"ם, הלכות תשובה, פרק ג, ד.

1 במדבר כט, א.

2 לבוש מלכות, סימן תקפ"ה, ג. בדבריו אלו

הוא הסביר מדוע אין בכך שתוקעים כמה פעמים משום איסור "בל תוסיף" על מה שהתורה ציוותה.

ואילו השופר עשוי מקרן טבעית. אנו רוצים שהשופר יעורר אותנו לתשובה, ולכן עלינו להתנקות מכל מיני דרכים עקלקלות שבהן הלכנו, ולשוב אל הטבעיות הפשוטה שאותה ריבוננו-של-עולם הטביע בנו, וכמו שכתוב ⁷: "[...] עשה האלוקים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים". העקמומית שאנו פוגשים בבני האדם אינה תוצר של הבורא, אלא של מעשיהם של האנשים. כדי לשוב בתשובה עלינו לחזור אל השורש הנקי שאותו הטביע בנו הבורא, ולכן יש להשתמש בשופר פשוט וטבעי ללא תוספות של בני האדם.

הלכה נוספת שנאמרה לגבי השופר ⁸: "היה קולו עבה או דק או צרור - כשר, שכל הקולות כשרין בשופר". מדוע לא משנה מהו קולו של השופר? מדוע הוא יכול להיות אפילו צרור, כלומר שקולו אינו צלול וחלק ⁹? למה שלא נחפש את השופר עם הקול הכי נקי וחלק? וכי יעלה על הדעת שבקונצרט ישתמשו בכלים שקולם אינו מכוון או שהם צורמים לאוזן?

ההסבר לכך יכול להיות כזה: עניינו של השופר לעורר את האדם בתשובה, ועלינו לשים לב כי התשובה אינה דבר קל ופשוט בהכרח. לעיתים על האדם לעבור תהליכים קשים ביותר כדי לשוב בתשובה - ישנם מעשים קשים מאוד

להם קול נעים ורך. לפני שנים שאלתי את הרב יהושע מגנס שליט"א כיצד אפשר להתעורר בתשובה בשמיעת קול שופר נעים שלא מזעזע את האדם. הרב ענה לי בשמו של הרב אברהם שפירא זצ"ל שהאדם צריך להרהר בתשובה כאשר הוא שומע את קולו של השופר. כלומר יש לשופר את היכולת לעורר את האדם, אך גם אנו נדרשים להכין עצמנו לשמוע את קולו, ולא לצפות שנתעורר ללא השתדלות מצדנו.

דברים אלו מתאימים למשנה במסכת אבות ⁴: "הוא היה אומר, אם אין אני לי מי לי[...]" הרמב"ם בפירושו על המשנה ⁵ כתב שהאדם אחראי לעורר את עצמו, ואם לא יעורר את עצמו אין מי שיעשה זאת.

גם בשמיעת קול השופר, עלינו לעורר עצמנו לתשובה כאשר נשמע את קולו.

מתוך התבוננות בהלכות השופר אפשר ללמוד כמה דברים הקשורים לתשובה.

ראשית, על השופר להיות טבעי - אם ציפו אותו בזהב מבפנים הרי הוא פסול ⁶. מדוע ציפוי הזהב פוסל את השופר? במשכן ראינו שיש מעלה לצפות את הכלים בזהב, לדוגמה: הארון שנעשה מעץ, ואף נקרא "ארון עצי שטים", היה מצופה בזהב! אפשר לבאר כך: ציפוי הזהב הינו מעשה ידי האדם,

7 קהלת ז, כט.

8 רמב"ם, הלכות שופר, פרק א, ז.

9 פירוש הכסף משנה, שם.

4 פרק א, יד.

5 שם.

6 רמב"ם, הלכות שופר, פרק א, ו.

לעולם לא ישוב בתשובה, כי בעיניו הוא תמיד בסדר. כדי להתעורר על האדם לכוף עצמו, להיות מוכן להשתנות ולבטל את מה שהיה מורגל בו עד עתה, ולצאת לדרך חדשה. הכיפוף של השופר מעורר אותו לדבר זה.

ישנה בהלכה עדיפות להשתמש בשופר שעשוי מקרן של איל (ולפי הרמב"ם¹⁴ שופר של חיה אחרת פסול). קרן האיל מזכירה את עקידת יצחק, וכך דברי הגמרא¹⁵: "אמר רבי אבהו, למה תוקעין בשופר של איל? אמר הקדוש ברוך הוא: תקעו לפני בשופר של איל, כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם, ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני". נראה שכוונת הגמרא היא שבעת התקיעה על האדם להיזכר ביצחק אבינו, שהיה מוכן למות כדי לקיים רצון הבורא, ובכך יחדיר גם בתוכו את הנכונות למסירות-נפש. כאשר אנו מוכנים למסירות-הנפש הזו - אנו מעוררים עלינו את הזכות כאילו עקדנו עצמנו לפני ה'.

יהי רצון שנזכה לשמוע קולו של השופר, ולשוב בתשובה שלמה ולגאולה שלמה במהרה.
כתיבה וחימה טובה!

או דברים שהאדם הורגל בהם שנים רבות ומתקשה לשנות את הרגליו אף אם הוא יודע שאינו בסדר. הוא מעדיף לומר: אני כבר לא צעיר, קשה לי לשנות את הדבר הזה... השופר, שמעורר אותנו, מלמדנו כי התעוררות יכולה להיות גם דבר שלא נעים לאדם, בדיוק כשם שקולו של השופר לא תמיד ערב לאוזן. בנוסף לזה, עלינו להתרגל לשמוע כל קול שבא לעורר אותנו לתשובה, ולא להבחין ולומר: דברים אלו נעימים לשומעם, אך דברים אחרים לא נעימים לשומעם ועל-כן לא אשית ליבי אליהם. כל עוד נאמרים לנו דברים שמעוררים לקרבת ה', עלינו לשומעם ולקבלם.

הלכה נוספת: "ושופר שתוקעין בו בין בראש השנה בין ביובל הוא קרן הכבשים הכפוף"¹⁰. מדוע ישנה הקפדה על כך שהשופר יהא כפוף? דבר זה בא לרמז שעלינו לכפוף לבנו למקום¹¹. הגמרא כותבת¹² כי לאדם שיכור כל העולם נראה כמישור - השיכור אינו שם לב לכך שבעולם יש עליות וירידות וסיבוכים ושינויים, אלא הכול נראה לו אותו דבר מחמת השכרות שמטשטשת לו את כל ההסתכלות על העולם. כל אדם יכול להיות שיכור גם בלא יין - כמו שאמר הנביא: "שכורת ולא מייין"¹³ - אם הוא חי בהשקפות ובהרגלים שמבלבלים אותו ומורים לו שהכול מותר ואין שום בעיה במה שהוא עושה. במצב כזה אדם

14 רמב"ם, הלכות שופר, פרק א, הלכה א.
15 תלמוד בבלי, מסכת ראש השנה, דף טז, עמוד א.

10 רמב"ם, הלכות שופר, פרק א, א.
11 משנה ברורה, סימן תקפ"ה, ס"ק ג.
12 מסכת יומא, דף עה, עמוד א.
13 ישעיהו נא, כא.

הנהגות ואורחות חיים בעדות ישראל השונות

מאת דוד חוברי

(כל הפרקים העוסקים בנושא הנ"ל לאורך כל הגליונות לקוחים מספרו של הרב י.קאפח "הליכות תימן")

הארבה-דרך ליקוטו, בישולו ואכילתו

מסורות עתיקות יומין שעברו מדור לדור במשך מאות רבות בשנים הותירו בידי בני תימן את הידע המדויק אודות מיני הארבה הכשרים לאכילה בהתאם לפס' בספר ויקרא י"א פס' כא-כב: "אך את זה תאכלו מכל שרץ העוף (הכוונה לחרקים מעופפים) ההולך על ארבע אשר לו כרעיים ממעל לרגליו לנתר בהן על הארץ, את אלה מהם תאכלו את הארבה למינו ואת הסלעם למינהו ואת החרגול למינהו ואת החגב למינהו". זהו למעשה המקור המקראי המתיר לנו לאכול מיני חרקים ספציפיים הכשרים. היות ותימן נמצאה על נתיב נדידה קבוע של נחילי הארבה והיות ושנות בצורת תכופות פקדו את תימן יתכן שנסיבות אלו היו חלק מהמניע המרכזי שאילץ את יהודי תימן לשמר את המסורת עתיקת היומין בדבר סימני הכשרות של החגבים. בפרק זה נתאר כיצד ממשו יהודי תימן הלכה למעשה את בקיאותם ברזי הארבה. נתחיל בסוגים ובזנים. יהודי תימן ידעו להבחין היטב בראיית עיין מהו הזן הכשר ומהו הטמא. הם הכירו לפחות ארבעה סוגים טמאים ונקטו בשמותם וכן ארבעה סוגים כשרים. בדרך כלל המינים הטמאים לא הגיעו בנחילים אלא גדלו והתרבו בסביבתם הטבעית ובעיקר נראו בימות הגשמים. לעומתם המינים הכשרים בדרך כלל הגיעו בכמויות אדירות ובצורה שאנו מכירים נחילים גדולים כבמכת ארבה. ארבעת הסוגים הכשרים היו מסווגים גם בארבע דרגות של איכות האדמדם משובח וטעים למאכל האפור-מנוקד בדרגה פחותה ומתחתיו הצהבהב ולבסוף התפל ביותר הלבנבן. יהודי תימן היו בקיאים היטב בדרך מעופו של הנחיל וכוונת את שעת הליקוט והאיסוף לזמן נחיתתו ומנוחתו. הם היו עוקבים אחריו ומשעמדו על נקודת הציון הכי קרובה לנחיתתו היו מבעירים מדורות אש המכוונות את המלקטים לאזור הליקוט. אלה היו מצטיידים היטב

בשקים מיוחדים לאיסוף ויוצאים בשעות הלילה לחוויית הליקוט שהייתה נעשית ע"י נשים וגברים כאחד. כאן בשעות הלילה נרקמו לא מעט סיפורי אהבה בין גברים לנשים שהרי הנתונים הטבעיים בשטח הפתוח טשטשו את ההפרדה הבין מינית המסורתית כפי שהוקפדה בשכונה היהודית. לכן הרבה חתונות צמחו בגין חוויית ליקוט החגבים. הניסיון המצטבר לימד אותם כיצד ללכוד את הארבה בדרך הכי יעילה ובמשך מס' שעות מלפני עלות השחר ועד לאחר צאת החמה היו השקים מלאים בשלל רב שלוקט מעל העצים ומבין לשיחים. עד שעות הצהריים חזרו המלקטים הביתה עם שללם. ישנם סוחרים ממולחים שהיו קונים את החגבים מכינים אותם ומוכרים בשוק. אך רובם היו מייד מחממים את התנור ומשהוחם דיו שפכו את כל השקים לתוכו ואטמו אותו היטב עד שכל החגבים נצלו ונתייבשו. אלה הוצאו מהתנור קוררו ואוחסנו בכלים שונים בבית. בכל זמן שרצו לאכול ממנו היו נוטלים כמות רצויה, תולשים את הכנפיים המחפות על גוף החגב וגם את הכרעיים ולבסוף מנתקים את הראש במשיכה כך שעימו נמשכת כל הפסולת שבבטן החגב ואוכלים את הגוף כשהוא פריך וטעים. לפי עדותם של האוכלים היה זה טעים מאוד. אך יחד עם זאת נדרשה כמות אדירה כדי לקבוע על זה סעודה משיביעה. יש שהעדיפו לבשל את הארבה בקדרת מים חמים ולאחר הבישול שפכו את המים ויבשו את הארבה ולבסוף קלו אותן במחבת מחרס עם מעט מלח ותבלינים.

היות וחוויה זו ליוותה את יהודי תימן כמעט מידי שנה בשנה הוטבעו מס' ביטויים ומטבעות לשון הקשורים בארבה.

למשל כשאדם אוכל משהו שאין בו לא טעם ולא ריח ואינו נהנה אומרים עליו: " אלג'ווע יאכול מאכווע" דהיינו הרעב אוכל גם דבר שאין בו ממש כמו כרעי הארבה. לעיתים זכו גם הילדים ללקט ארבה במקרה והוא נחת על גגות הבתים או אז יצאו הילדים בשירה ושמחה וכך נהגו לשיר "יא ג'רדה יא אום ארבע, אנטי תטירי ואנא אנבע" יא ג'רדה יא אום אלריש אנתי דימותי ואנא אעי"ש" תרגום: את ארבה בעלת ארבע (כנפיים) את תטוסי ואני אקפוץ (מקנאה) את ארבה בעלת כנפיים את תמותי ואני לחיים.

דמויות מופת בעדות ישראל

מאת: דוד חוברי

אנשים מפורסמים

(הכתיבה במדור זה בגיליונות הקודמים ובהמשך נלקחים מספרו של דר' גברא כשם הכותר).

הוא מסיים את מלאכתו זו לאחר כשנה בשנת 1735. בכתב יד זה מוזכרים אף שמותיהם של שלושה בעלים שונים שבמהלך השנים רכשו כתב זה. החיבור השני שהעתיק הוא שולחן ערוך טור יורה דעה. הוא הוסיף אף פירושי מילים בגוף הטקסט. סיום הכתיבה היה בשנת 1738. לאחר כתיבת הקולופון המנציח את שם הכותב ופרטיו הוסיף הסופר נספחים: וידוי שכיב מרע, שבע הקפות לנפטר, מקבץ פסוקים לטכס הקבורה, השכבות, מספדות, נוסח שטרות וג'יטין, ברכת המזון וברכת אירוסין ונישואין.

ר' סעדיה בן שלום עוזירי-שראה-ר' סעדיה הסופר העתיק שני חיבורים בענייני שחיטה, הוא עשה זאת בישוב קריית בראקיש הנמצא באזור אלג'יל בנפת אלגוף מצפון-מזרח לצנעא ולמעשה במזרח תימן. את חיבוריו כתב בין השנים 1735-1738. החיבור הראשון הינו הלכות מאכלות אסורות והלכות שחיטה להרמב"ם כולל הקדמת הרמב"ם למשנה ואף הוסיף פירוש בערבית של תלמידו של ר' יחיא אלצ'אהרי בן המאה ה-16. לחיבור זה הוא גם צירף עוד פירוש להלכות שחיטה לר' נתנאל בן יצחק בשם 'שרח אלחליב'.

פינת ההלכה

ליקוט הלכות לחודש אלול

-הרב מרדכי אליהו-

ורמו יש בפסוק שגם על השגגות צריך האדם לחזור בתשובה בחודש זה, כיוון שאדם נכשל בחטא בשוגג בגלל חטאים אחרים שעשה במזיד. (עיין לקשו"ע סי' קכ"ח).

לה. דורשי רשומות אמרו: "ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך" ר"ת אלול. (תשובה), וכן "אני לדודי ודודי לי", ר"ת אלול (תפילה), וכן "איש לרעהו ומתנות לאביונים", ר"ת אלול (צדקה). רמז ל"תשובה תפילה וצדקה" שצריכין להרבות בהם בחודש זה.

לו. "יודעת היום והשיבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים" מסביר ר' אלעזר בזה"ק, אם "ידעת היום" דהינו שתלמד תורה ותדע את הקב"ה, אז "והשיבות אל לבבך" תוכל לשוב בתשובה באמת.

סליחות ושופר

לו. נהגו הספרדים להתחיל בסליחות מב' אלול עד יום הכיפורים. ואשכנזים מתחילים

ימי רצון

לג. ארבעים יום שמראש חודש אלול עד יום הכיפורים מסוגלים לתשובה יותר מכל ימות השנה כי הם ימי רחמים וימי רצון. ואף על פי שבכל השנה הקב"ה מקבל את בניו בתשובה, מכל מקום ימים אלו מובחרים ביותר, כי בראש חודש אלול עלה משה אל הר סיני לקבל לוחות שניות, וקבלת הלוחות היא אות והוכחה לכך כי ה' קיבל את תשובת ישראל ומחל להם על חטא העגל ושבירת הלוחות הראשונות. ונשתהה משה בהר ארבעים יום שבהם התפלל לה' שיסלח לעם ישראל וביום הכיפורים אמר לו ה': "סלחתי כדברך" ונתן לו את הלוחות השניות, ומאז נקבעו ימים אלו כימי רצון, ונקבע יום י' בתשרי כיום סליחה ומחילה לישראל.

לה. האר"י ז"ל כתב על הפסוק "ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתי לך", ר"ת אלול, לומר כי חודש זה הוא עת רצון לקבל תשובה על החטאים שעשה בכל השנה,

(פרד"א הובא בטור תקפ"א ועיין למשנ"ב ס"ק ג).

מא. האשכנזים נוהגים החל מר"ח אלול לומר מזמור "לדוד ה' אורי וישעי" (ראה מד"ר ויקרא כ"א, ועיין מ"ב תקפ"א ס"ק ב' ה). יש אומרים בשחרית בלבד ויש אומרים גם במנחה ויש אומרים אותו גם בערבית. הנוהגים כגאון (במעשה רב נג) לא אומרים כן. אלה שאינם אומרים מזמור זה כדאי שיאמרו פרקי תהילים אחרים. הספרדים אומרים מזמור זה אחרי התפילה במשך כל השנה (מורה באצבע אות ל"ז).

צדקה

מב. "צדקה תציל ממות", ובודאי מצילה מהרבה דברים רעים אחרים על כן טוב ליתן צדקה בכל עת ובמיוחד בחודש אלול.

מג. הנותן צדקה בכל השנה כולה לא יתן יותר מחומש מנכסיו. אך הנותן צדקה על מנת לכפר על חטאיו יכול לתת יותר מחומש.

תיקונים בחודש אלול

מד. יש נוהגין לומר תהלים בצבור או ביחיד בימים אלו, כיוון שיש בכוחם של מזמורי תהלים להכניס בלב האדם אהבת ה' ויראת שמים. ונוהגים לומר עשרה מזמורים בכל יום, כדי שיוכלו לגמור את כל ספר

לפני ראש השנה ועיין לקמן הלכות סליחות (עיין רמב"ם, הל' תשובה פ"ב ה"ו, ז).

לח. בשעת אמירת הסליחות יש מהספרדים שנוהגים לתקוע תשר"ת בעת אמירת י"ג מידות. ויש נוהגים לתקוע בקדיש לפני "תענו ותעתרו" ויש שאין תוקעים כלל.

לט. האשכנזים נהגו לתקוע בשופר מר"ח אלול עד יום הכיפורים. ותוקעים אחרי תפילת שחרית. יש תוקעים מיום א' דר"ח ויש מיום ב'. אם לא שמעו תקיעה בשחרית ישמעו בערבית (עיין טור תקפ"א. משנ"ב ס"ק ג). ולכל הדעות אין תוקעים בערב ראש השנה כלל (כה"ח שם ס"ק יג).

מ. תוקעים בשופר בחודש זה כדי לעורר את העם לתשובה, כי כן הוא טבע השופר לעורר ולהחריד, כמו שנאמר: "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו" (עמוס ג ו). ותוקעים גם כדי לערבב השטן. טעם נוסף לתקיעות הוא שבר"ח אלול עלה משה לקבל לוחות אחרונות והעבירו שופר במחנה לאמר: "משה עלה להר". כל זה כדי שבני ישראל לא יטעו שוב במספר הימים כמו שטעו בתחילה ועשו עגל. והקב"ה נתעלה באותו שופר שנא': "עלה אלקים בתרועה"

ובמעשיו לראות אם טובים הם אם לאו. ואם מעשיו טובים, יחשב במה אפשר לשפר אותם. ואם לאו - "יעזוב רשע דרכו", יאמר "וידוי" וישוב אל ה'. ובאמת שצריך האדם לעשות כן בכל לילה ולילה מלילות השנה כמעשה הצדיקים שנקראו "מארי דחושבנא", ולפחות ישתדל לעשות כן בארבעים יום אלו (דברי החיד"א במורה באצבע רמג, הובאו בכה"ח תקפא ס"ק כד).

מט. בכ"ה אלול החלה בריאת העולם, ובראש השנה נברא אדם הראשון. בו ביום חטא ונידון ונמחל לו. לכן טוב לקרוא מכ"ה אלול עד ראש השנה את פרשת הבריאה, בכ"ה באלול יקרא מ"בראשית" עד "יום אחד", ובכל יום יקרא פרשת הבריאה השייכת לאותו יום עד ראש השנה שבו יקרא פרשת יום השישי (כה"ח שם ס"ק כא. ברכי יוסף סי' תקפא סע' יט).

נ. ראוי שילמדו התוקע והמקריא קודם ראש השנה את הלכות התקיעה והשופר שידעו לבדוק את השופר אם כשר הוא. וגם אם תהיה טעות בתקיעות - ידעו כיצד לתקן, מתי יש לחזור ומתי לא, ואם צריך לחזור, מהיכן צריך לחזור וכדו' (ועיין משנ"ב תקפא ס"ק יא וכה"ח טל).

תהלים פעמיים עד ראש השנה, שיש בהם מזמורים כמנין "כפר" (מטה אפרים סי' תקפא סע' ח מ"ב ס"ק ג).

מה. נהגו חכמי ירושלים ללמוד "ספר תיקוני זוהר" כל יום כפי יכולתם. העיקר בזה להתחיל בראש חודש אלול ולסיים ביום כיפור את שבעים התיקונים. יש נוהגין לסיים את הספר לפי החלוקה בספרים המודפסים לפי ימי החודש אך אין חלוקה זו מחייבת. (כה"ח תקפא ס"ק ז).

מו. יש נוהגים לכתוב מכתבי ברכה בחודש אלול שבהם מברכים איש את רעהו להכתב ולהחתם בספר חיים טובים. ויש המוסיפים ברכה זו בכל מכתב שכותבים בימים אלו. ותכלית עניין זה לקבוע בליבנו את התפילה על חברינו ולא רק על עצמנו, ולהרבות אהבה ואחווה שלום ורעות (מטה אפרים סי' תקפא סע' ט. עיין כה"ח שם ס"ק ק) חי ובאר היטב שם ס"ק י).

מז. אנשי מעשה נוהגין לבדוק בחודש זה תפילין ומזוזות שלהם ולתקן את הטעון תיקון (מט"א י).

מח. טוב וישר בכל לילה ולילה מראש חודש אלול עד יום הכיפורים לפני השנה שיפשש אדם בדרכיו

בזכרי על משכבי

ר' יהודה אבן בלעם

נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו

מה יתאונו ויאמר מה ידבר ויצטדק
יציר חומר אשר תשוב גויתו כאבק דק
מה יתן לה האדם כי ירשע וכי יצדק
הלא מליו ומפעליו כתובים בספר ימיו

נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו

חצות לילה לה קמו עבדיה במהללם
זכות אבות להם תזכור ואל תפן
למעללם

קנה עדתה כימי קדם קדוש יעקב
גאלם

והנשא האל עושה השלום במרומיו

נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו

בזכרי על משכבי זדון לבי ואשמיו
אקומה ואבואה אל בית אלקי
והדומי

ואמר בנשאי עין בתחנוני אלי שמי
נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו

לה אלי צור חילי מנוסתי בצרתי
בה שברי ותקנתי אילותי בגלותי
לה כל משאלות לבי ונגדה כל תאנותי
פדה עבד לה צועק מיד רודי וקמיו

נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו

ענני ה' ענני בקראי מן המצר
וינדע בעמים כי ידה לא תקצר
ואל תבזה ענות עני צועק מתגרת צר
אשר פשעיו לה מודה ומתודה על
עלומיו

לצפייה בסליחות
בכותל המערבי
סרקו את הקוד

מתכוני עדות

קובה

ארטאב פקובה

- 2 ליניי לטח בתל
- רביץ כוס אחת
- 3 יחידות אצז מקולף וחמק ארבעים
- 150 גרם דלעת חמבה לקוביות
- 3 יחידות סארי אבצוליים
- 1 יחידה בצל מאורד
- 2 כפות רסק אבניית
- חצי כפית מלח
- 1 כפית מרק צוף
- 1 כף פפריקה מתוקה
- 6 כוסות מים רותמים
- 2 יחידות אבניית מאורד

אקובה

- 1 וביץ כוסות מים מהבריץ
- רביץ כפית מלח
- קורט קורט סאלף לחור
- 2 כוסות סולת
- אמילוי אקובה
- קורט קורט סאלף לחור ומלח
- 1 כף פפריקה מתוקה
- 1 כף לטח
- רביץ צביר פצוצאיה וכוסברה קצוצים
- חצי קילוגרם בשר בקר טחון
- 1 כפית בשר
- 1 יחידה בצל גדול קצול ומלח

אופן הפכר

1. אסולת ארבעה בקצרה ארבעה ארבעים בדד..
2. אמילוי אקובה בצל וחמק אבניית קטנות אמילוי ארבעים בקצרה עם שגר המצרכים ונצ אקובה כל פועם ארבעים על כף היד אטלה ארבעים אמילוי בשר וסארי אבדור.. ארבעים על אטל טיפה מלח ומלח ידבקו..
3. ארטאב אמילוי בצל עם אלקיסות ארבעים 3 אבצוליי סארי ופצזי ופדליות ולטח 5 דקות אחר ארבעים אבניית ובהמילינים ארבעה ואצז ארבעים רסק ופמיל וארבעה אבול 30 דקות אמילוי טיפה עם אמילוי טיפה את פדליות ארבעים את הקובות בדוניית אבול עוד 30 דקות מדי פעם אמילוי את הסיי אקבול כוסברה ולפצזי ומק עלי סארי בתבואה..
- מתק האתי: אימדות מבללות יחד

היסטוריית יהודי תימן

מאת: דוד חוברי

כל פרקי ההיסטוריה במדור זה נלקחים מכתביהם של חוקרי תימן בדורות האחרונים: ירצהבי, יטובי, אגימאני, יניני, בצ.

הרסן השלטוני שותקו חיי הכלכלה לחלוטין.

ארגון כ"ח מצידו שעה לבקשות ולתחנונים ושלח באמצעות משפחת בנין בעדן 2000 פראנק לחלוקה לפי רשימת הנזקקים שנשלחה אליו. ואכן כסף זה הגיע לרבנים הממונים בצנעא ר' סליימאן סאלח אב בית הדין ואברהם בדיחי הממונה על כספי ההקדש וחבר ביה"ד ר' סליימאן חבשוש, אלה חילקו את כספי התמיכה לכל הנזקקים.

עזרה זו הייתה כטיפה בים ולרוע המזל העובדות ההיסטוריות מוכיחות שכתוצאה מנסיבות בלתי ברורות התנתק הקשר בין כ"ח להנהגת הקהילה במקום להתחזק. למעשה גם בשנים אלה של תחילת המאה ה-20 הלך המצב והחריף עוד יותר והגיע לשיאים בלתי נסבלים ברעב של שנת 1905 שאותו נתאר בהמשך. מ"מ בין השנים 1898-1903

אין לנו תיעוד על המצב. רק ב-1903 אנו מוצאים פניה מחודשת של נכבדי הקהילה לראשי כ"ח בבקשה יוצאת דופן וחסרת

תולדות יהודי תימן בשלהי המאה ה-19

(עראקי - קלורמן, מצדוק, ש.ד. גויטיין, א. קליין-פרנק, ר'. י. קאפתר, ע. קורת, ועוד ועוד) בפרק זה נתאר את תהליך התמוטטותה ושקיעתה של קהילת יהודי צנעא מסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20.

בעקבות הרעב הכבד שפקד את תימן ב-1898 החליטה הנהגת הקהילה בצנעא לחדש את הקשר שנפסק עם ארגון כ"ח בצרפת. חידוש הקשר בבקשה דחופה לקבלת סיוע נעשה באמצעות מנחם משה בנין העשיר שחי בעדן. בשנה זו שלחו ראשי הקהילה רשימה של נזקקים לסיוע מידי, בנוסף לכך סופר בהודעה זו על רצח של יהודים בידי המוסלמים דבר שכשלעצמו היה נדיר מאוד בתימן, אך יתכן וזה נבע מהרעב הכבד ששרר בתימן ושבעקבותיו רבו מקרי השוד והרצח.

אגרת זו תיארה בלשון מליצית וכואבת את המצב הקשה של יהודי צנעא, את הרעב שהפיל חללים רבים, את המלחמות הבין שבטיות של המקומיים בשלטון העות'מאני ששליטתו הלכה ופחתה ובעקבות איבוד

נקודות מגע שהמידע זרם בינם.

מכל מקום יסוד המחשבה של הקמת בי"ס מקצועי היה בכך שיש להכין דור חדש של בעלי מקצוע בלתי תלויים שיעסקו במקצועות חדשים שלא קשורים למקצועות המסורתיים במקום. זאת מתוך חשיבה שכניסת המודרנה לתימן באמצעות העות'מאנים רק תלך ותגבר ובעקבותיה גם הדרישה לבעלי מקצועות חדשים רלבנטיים.

אכן גם הפעם כי"ח נענתה לבקשה והסמיכה את נציגה באזור, בקהיר, מר סומך לבדוק את שני העניינים המשך מתן סיוע לבזקקים והקמת בי"ס מקצועי. בשלהי 1903 יצא סומך מקהיר לתימן לרוע המזל הוא נעצר בחודיידה באשמת ריגול והוחזר למצריים מבלי שהצליח לממש את שליחותו. בכך ניסתם הגולל על יוזמה זו.

במהלך 1904 המאבק, המרידות והמלחמות בין הערבים לעות'מאנים הלכו והסלימו יותר ויותר. הערבים הטילו מצור על צנעא הידוע כשנת המצור של 1905 שגרר בעקבותיו רעב כבד ביותר המכונה בפי יהודי תימן "חוזות אלנפר" פירושו מצור שבו אסור היה להכניס לעיר אפילו 'נפר' שהיא מידת היבש הקטנה ביותר וגודלה כמלא חופניים תבואה.

תקדים, הפעם הם בקשו לסייע בפתיחת בי"ס מקצועי לילדי היהודים מתוך מחשבה שכך יצליחו לבנות לעתיד

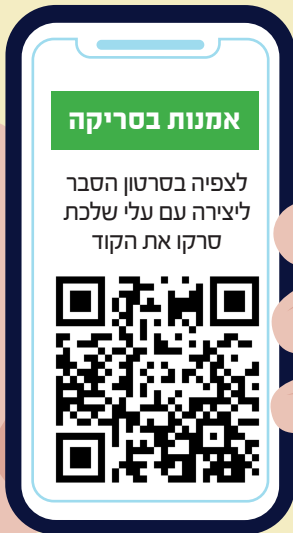
תשתית של בעלי מקצוע שלא יזדקקו לצדקות ושיספקו את הצרכים המקומיים באמצעות התמחותם המקצועית שרכשו. מהיכן למדו יהודי צנעא שארגון כי"ח מסייע בתחום ההכשרה המקצועית והחינוכית? יתכנו מס' מקורות מידע לכך: (א) באמצעות משפחת בנין שתמכה ביהדות תימן מזה עשרות בשנים ושהייתה בקשרי מסחר ענפים ומסועפים עם מרכזים שונים באירופה. (ב) באמצעות יהודים שהיגרו מתימן למצריים בעקבות המצב הקשה ושעמדו בקשרים עם בני משפחותיהם. אלה נוכחו להתוודע למציאות חינוכית חדשה של המערב שחדרה למצריים באמצעות כי"ח והעבירו מידע זה לאחיהם בתימן. (ג) שלוחים שונים שהגיעו לתימן מארצות שונות כדוגמת ר' יעקב ספיר ושהיו מודעים היטב למגמות הנ"ל בעולם היהודי והם דאגו לספר על כך ליהודי תימן ואף סייעו בהפצת מצוקותיהם באמצעות העיתונות דאז למקומות הרלוונטיים. (ד) באמצעות נציגים דיפלומטיים ואו סוחרים בעלי נתינות זרה ששהו בתימן ושניהלו קשרים בינלאומיים. אלה נתקלו בדרך זו או אחרת עם היהודים יתכן אף שיהודים עבדו אצלם ובכך נוצרו

הפינה לצעירים

תפזורת אלול

א	ל	ו	ל	צ	ת	ט	ד
נ	ש	ח	ט	מ	ש	ה	ו
י	ד	ו	צ	מ	ו	ר	ד
ל	צ	מ	פ	ת	ב	ה	י
ד	ר	כ	צ	ר	ה	א	ל
ו	ר	ג	מ	ל	ע	ע	י
ד	כ	פ	ר	ה	מ	נ	ב
י	ס	ל	י	ח	ו	ת	ה

אלול/ שופר/ סליחות/ תשובה
טהרה/ כפרה/ אני לדודי/ דודי לי

חודש אלול

חודש אלול הוא חודש של עצירה.
זונית השנה מתחלפת, אנחנו בסיום שנה,
רגע לפני שנה חדשה.

הרמב"ם מלמד אותנו שימים אלו מסוגלים
לחברה בתשובה. מהי תשובה? לחשוב צמ
צצמנו מה אנחנו רוצים שיהיה בחיים שלנו.
אלו הרגלים אנחנו רוצים שיהיו בחיים שלנו
ואלו הרגלים אנחנו רוצים להשאיר מאחור.
הוא מלמד אותנו שכאשר אנחנו מגיעים
למבצע דומה שבו אנחנו יכולים לחזור שוב
על ההרגל הישן שלנו אבל בוחרים אחרת -
או התשובה השלימה.

איך אני תם בבוקר, איך אני מתייחס
למשפחה ולחברים שלי, איך אני מנצל את
הזמן הפנוי שלי. וצוד וצוד.

יש לנו הזדמנות להתחיל מחדש בכל רגע
ורגע, אך חודש אלול, כשרה התשובה
באוור - זו הזדמנות משמעותית יותר
לצאת על הג' ולהתנדש.

.....
הפינה הזו היא בשבילכם,
ואני רוצים שתכתבו לנו על
מה מעניין אתכם שנכתוב כאן
בעלונים הבאים. אתם יותר
ממוזמנים לכתוב לנו למייל:
edotyeladim@gmail.com